

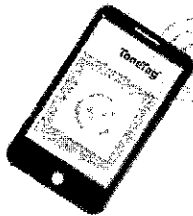

Peer Reviewed Referred
and UGC Listed Journal
(Journal No. 40776)

ISSN 0973-0730
AN INTERNATIONAL
MULTIDISCIPLINARY QUALITY
RESEARCH JOURNAL

AJANTA

Go Digital

Volume-VIII, Issue-I
January - March - 2019
Marathi Part - I

IMPACT FACTOR/
INDEXING 2018 - 5.5
www.sjifactor.com

Ajanta Prakashan

CONTENTS OF MARATHI PART - I

अ.क्र.	लेख आणि लेखकाचे नाव	पृष्ठ क्र.
१०	भारतीय शेती समोरील आव्हाने व उपाययोजना प्रा. गायकवाड रविंद्र माणिक	५५-६१
११	नाशिक जिल्ह्यातील कृषी व ग्रामीण लोकसंखेचा चिकित्सक अभ्यास प्रा. डॉ. अनिल डी. पवार	६२-६६
१२	औरंगाबाद जिल्ह्यातील लिंगगुणोत्तराचा भौगोलिक अभ्यास डॉ. बापूराव त्रिंबक गुजर	६७-७४
१३	मिठमुंबरी खाडीतील खारफुटी वनांचे बदलते क्षेत्र (२००५-२०१६) श्री. राजेश सिद्धार्थ कांबळे श्री. विलास लक्ष्मण लिहिणार डॉ. डी. एस. ज्ञानहंस	७५-८०
१४	भंडारा जिल्ह्यातील वसाहतींच्या वितरणावर प्राकृतिक घटकांचे झालेले परिणाम कुं. रंजना व्ही. डाकरे डॉ. आर. के. डांगे	८१-८९
१५	भारतातील जलसिंचनाची आवश्यकता व पद्धती : एक भौगोलिक अभ्यास केंद्रे रामेश्वर धोंडीबा	९०-९४
१६	नवापूर तालुक्यातील गडद गावाचे भूजल नियोलन व्यवस्थापन व विकास उपाय कमलेश लाजरस गावीत प्रशांत जगताप	९५-१००
१७	औरंगाबाद जिल्ह्यातील ग्रामीण व नागरी लिंग गुणोत्तराचे भौगोलिक अध्ययन डॉ. सचिन हिमतराव भोरे	१०१-१०५
१८	अमरावती जिल्ह्यातील आदिवासी जातीच्या वस्त्यांचे अधिक्षेत्रिय वितरण व प्रारूप (शातपुडा पर्वत श्रेणी व पदीय क्षेत्र) डॉ. वासुदेव जे. उईके	१०६-११३
१९	हवामानातील बदल आणि जैव विविधता सहा. प्रा. मुसळे एन. पी.	११४-११७

१३. मिठमुंबरी खाडीतील खारफुटी वनांचे बदलते क्षेत्र (२००५-२०१६)

श्री. राजेश सिद्दार्थ कांबळे

संशोधक विद्यार्थी, भूगोल विभाग, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद.

श्री. विलास लक्ष्मण लिहिणार

संशोधक विद्यार्थी, भूगोल विभाग, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद.

डॉ. डी. एस. गजहंस

मार्गदर्शक, भूगोल विभागप्रमुख, राजेश टोपे महाविद्यालय, जालना.

सारांश

खारफुटी हा एक समुद्राजवळ वाढणारा, अनेक जातींच्या वनस्पतींचा एक समूह आहे. समुद्रातील पूर्ण खारे पाणी खाडीतील निमखारे पाणी या दोन्हीचे ज्या ठिकाणी मिश्रण होते तेथे खारफुटीची वाढ होते. खारफुटी तोडण्यास कायद्याने बंदी घालण्यात आली असली तरी किनारी प्रदेशातील बांधकामे, चुकीच्या ठिकाणी उभारलेली मत्स्यशेती, खारफुटीवर भराव घालून जमिनी तयार करणे इत्यादी कारणांमुळे पर्यावरणयौदृष्ट्या संवेदनशील मानल्या जाणाऱ्या कोकण विभागातही खारफुटीची कत्तल मोठ्या प्रमाणात सुरु आहे. जगातील अनेक समुद्रकिनार्यावर आढळणारी खार फुटीची वने अनियंत्रित किनारी 'विकासा' मुळे नष्ट होत आहेत. एकीकडे खारफुटी नष्ट होण्याची नैसर्गिक कारणे दिली गेली तरी त्यामागे मानवनिर्मित कारणेच आहेत, हे स्पष्ट आहे. निसर्गाने तयार केलेले हे हिरवे सुरक्षा कवच नष्ट होण्याच्या मार्गावर आहे. पण या संशोधन अभ्यासातून मिठमुंबरी खाडीतील खारफुटीचे चित्र मात्र काहीसे वेगळे दिसत आहे. या संशोधनासाठी अभ्यासक्षेत्राच्या २००५, २०११ व २०१६ या वर्षांतील उपग्रह प्रतिमा (Google earth images) घेऊन त्यांचे जी.आय.एस. संहितेच्या आधारे नकाशीकरण केले आहे. यातील दहा नमुना क्षेत्राची जी.आय.एस. संहितेच्या (QGIS) आधारे गणना केली आहे. तसेच विविध सांख्यिकीय तंत्रांच्या आधारे विश्लेषण करून निष्कर्ष काढण्यात आले आहेत.

सुचनक शब्द : खारफुटीचे, उपग्रह प्रतिमा, जी.आय.एस. संहिता (QGIS)

प्रस्तावना

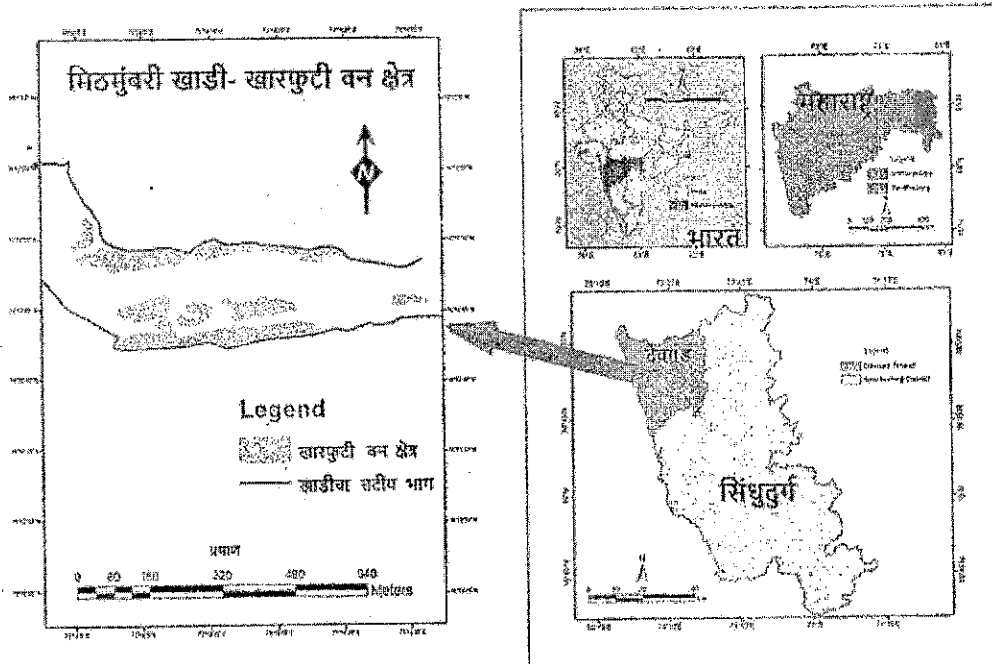
खारफुटीचे हा एक समुद्राजवळ वाढणारा, अनेक जातींच्या वनस्पतींचा एक समूह आहे. समुद्रातील पूर्ण खारे पाणी आणि खाडीतील निमखारे पाणी या दोन्हीचे ज्या ठिकाणी मिश्रण होते तेथे खारफुटीची वाढ होते. खारफुटी तोडण्यास कायद्याने बंदी घालण्यात आली असली तरी किनारी प्रदेशातील बांधकामे, चुकीच्या ठिकाणी उभारलेली मत्स्यशेती, खारफुटीची कत्तल मोठ्या प्रमाणात सुरु आहे. जगातील अनेक समुद्रकिनार्यावर आढळणारी खारफुटीची वने अनियंत्रित किनारी 'विकासा' मुळे नष्ट होत आहेत. एकीकडे खारफुटी नष्ट होण्याची नैसर्गिक कारणे दिली गेली तरी त्यामागे मानवनिर्मित कारणेच आहेत, हे स्पष्ट

आहे. निसर्गाने तयार केलेले हे हिरवे सुरक्षा कवच नष्ट होण्याच्या मार्गावर आहे. पण या संशोधन अभ्यासातून मिठुंबरी खाडीतील खारफुटीक्षेत्राचे चित्र मात्र काहीसे वेगळे दिसत आहे.

अभ्यासक्षेत्र

सिंधुदूर्ग जिल्हातील देवगड तालुका हा एक किनावर्ती प्रदेश आहे. मिठुंबरी हा देवगड तालुक्यातील एक खाडीचा भाग असून त्या ठिकाणी खारफुटीची वने आढळतात येथे सागरातील पूर्ण खारे पाणी व खाडीतील निमखारे पाणी या दोहोंच्या मधल्या भागात खारफुटीची वने मोठ्या प्रमाणात आढळतात. अभ्यासक्षेत्राचा अक्षावृत्तीय विस्तार $16^{\circ} 21' 13''$ उ. ते $16^{\circ} 21' 46''$ उ. तर रेखावृत्तीय विस्तार $73^{\circ} 23' 29''$ पू. ते $73^{\circ} 24' 36''$ पू. असा आहे. अभ्यासासाठी खाडीतील १० क्षेत्रे निवडण्यात आली आहेत.

अभ्यास क्षेत्राचा नकाशा

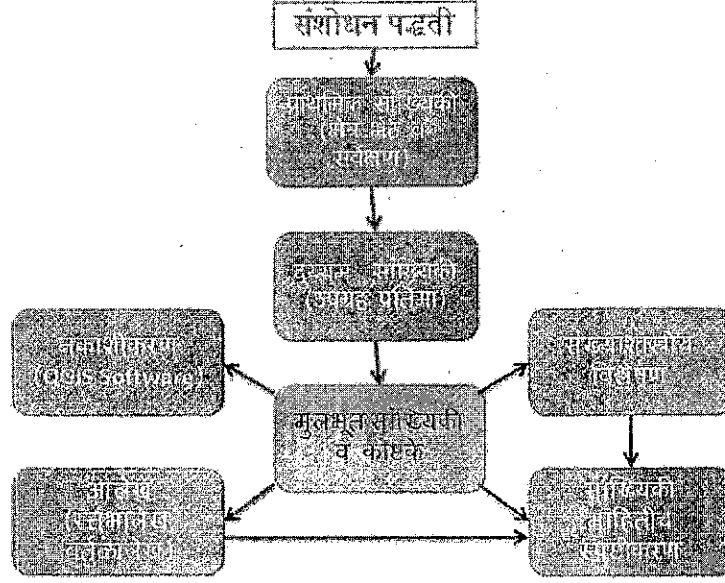
गृहितके

अभ्यास क्षेत्रातील खारफुटी वनांच्या क्षेत्रांमध्ये काळानुरूप वाढ होत आहे.

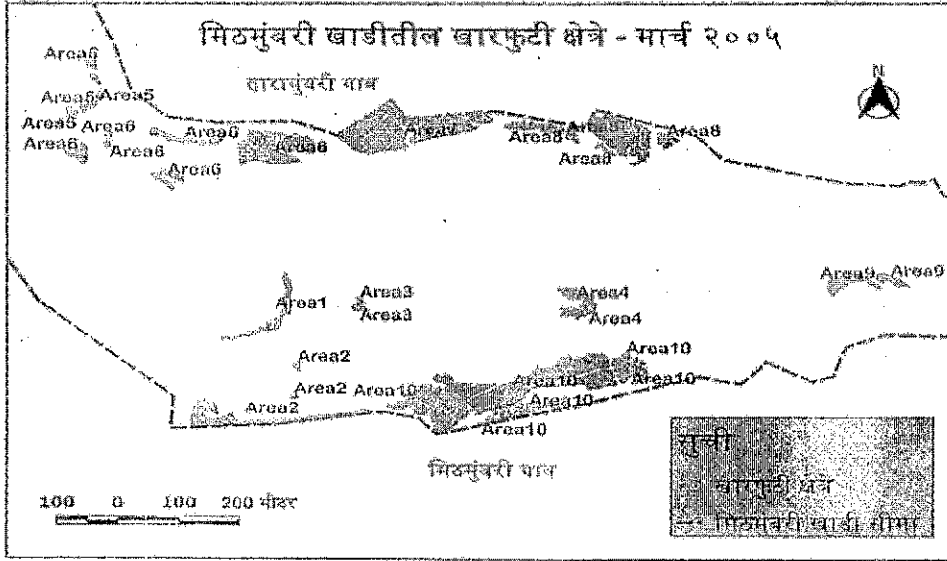
संशोधनाची उद्दिष्ट्ये

१. अभ्यासक्षेत्रातील खारफुटीच्या वनांच्या क्षेत्रांचे नकाशीकरण करणे
२. अभ्यासक्षेत्रातील खारफुटी वनांच्या काळानुरूप बदलत्या क्षेत्रांचे विश्लेषण करणे.
३. अभ्यासक्षेत्रातील वनांच्या काळानुरूप बदलत्या क्षेत्रांमागील कारणांचा मागोवा घेणे.

संशोधन पद्धती

विश्लेषण आणि स्पष्टीकरण

माहिती स्रोत : उपग्रह छायाचित्र

२००५ मधील उपग्रह प्रतिमेवरून असे दिसून येते की, एकूण क्षेत्राच्या तुलनेत क्षेत्र क्र. १० मध्ये खारफुटीचे प्रमाण सर्वाधिक (३९%) होते. त्याच्यानंतर क्षेत्र क्र. ७ व ६ मध्ये अनुक्रमे १९% व १२% एवढे होते. इतर क्षेत्रांमध्ये खारफुटीच्या वनांचे प्रमाण २% ते ७% च्या दरम्याने म्हणजेच अगदी अत्यल्प होते.

